

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б*
(Скопље), д-ра *Нахтигала Рајка* (Љубљана), д-ра *Павловића Миливоја*
(Нови Сад), д-ра *Скока Пејтра* (Загреб), д-ра *Сшевановића Михаила*
(Београд), д-ра *Томановића Васа* (Скопље), д-ра *Храсће Маџа* (Загреб)

XXI КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1955—1956

СЛУЖЕЊЕ ДОМЕНТИЈАНОМ У ЛИТУРГИЧНЕ СВРХЕ У XIV ВЕКУ

Посебних расправа о Доментијану нема много. Свет. Вуловић је говорио о њему у расправи „Из старе срп. књижевности, I По нешто о биографијама српским XIII века“ (Годишњица Н. Чупића VII, 1885). Одељци посвећени Доментијану чине „читаву студијцу“, какве „дотле није било, такве ни тако пуне“. Сви ти наводи су из чланка П. Поповића, у коме се расправља о „Светиславу Вуловићу и његовом раду на старој књижевности“ (на и. м. XLII, 1933). Ту се још истиче да се о Доментијану, природно, данас „зна више, и ако не много више“. О „Изворима Немањиних биографа“ расправљао је Ст. Станојевић на почетку свога научног рада (Летопис М. С. 182., 1895). У књизи Петра С. Протића „Житија српских светаца као извор историјски“ (1897) обухваћене су и обе биографије које је написао Доментијан. За науку она не претставља неки допринос. Земунски лист „Ново време“ доносио је књижевна писма Владимира Николића. Једно од тих писама отштампано је и посебно под насловом „Доментијан, српски књижевник XIII века“ (1897). Није без извесних запажања која могу да буду од користи за проучавање Доментијана и његовог доба. П. С. Срећковић је написао опширан рад „Творенија Доментијана и Теодосија“, који је објављен у Споменику САН XXXIII (1898). Том чудном саставу недавно смо обратили пажњу, много већу но што заслужује, само због тога што се у њему износи, а некако и образлажава, мишљење о томе да је Теодосије старији од Доментијана. У науци су, се и после Срећковића, јављала таква тврђења, као што смо показали у Историјском часопису IV (1954). М. Петровски је у Известијама Одељења за руски језик и књижевност Императорске академије наука (XIII, 4, 1908) објавио расправу „Иларион, митрополит кијевски, и Доментијан, јеромонах хиландарски“. У њој је показао да је Доментијан исписивао из Илариона не поједине реченице већ читаве ставове. То је изгубљено из вида кад се ту скоро пози-

вало на једно од тих позајмљених места код Доментијана (в. Гласник САН V, 1, 1953, 176—177). В. Ђоровић је написао о „Доментијану и Данилу“ (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор I, 1921), расправљао о „Међусобном одношају биографија Стевана Немање „Светосавски зборник I, 1936) и дао општи поглед на Доментијанов рад (штампан као предговор Мирковићевом преводу Доментијана, издање Срп. књижевне задруге, књ. 282, 1938). Све три расправе претстављају значајне прилоге проучавању Доментијана. Драгутин Костић, који је у Доментијановом тексту тражио одломке из несачуване Савине Похвале Симеону Немањи (Белићев зборник I, 1921; Глас САН CLXI, 1934), позабавио се и питањем „Је ли Доментијан био ученик Савин и сапутник му по светим местима“ (Гласник Југ. проф. друштва XIII, 1932/33). То је, углавном, све што је писано о Доментијану. Треба додати још одељке посвећене Доментијану у историјама књижевности, а затим све оне историске и литерарно-историске расправе које се више или мање баве Доментијаном и његовим подацима.

О Доментијану се мало и зна. Поред оног што он сам казује о себи у поговорима својих биографских дела (о Сави и Симеону Немањи) и у самим тим делима, остали су нам записи граматика Теодора (из 1262/63 год.) и помен Доментијановог имена у наслову Теодосијеве прераде Савине биграфије. Ништа више. И од Доментијанових дела сачувало се мало преписа. Свега седам (в. Историски часопис IV, 28). Можда је међу њима и који извод из Доментијановог дела о Симеону Немањи. Од тога Извода иначе зна се за четири преписа (Исто, 13—14; Архивист II, 1952, 62). Најстарији рукописи с Доментијановим делима су из XIV века (Марков рукопис — С. Матић, Опис рукописа Народне библиотеке, 1952, 176) и с почетка XV века (Михов рукопис — Споменик САН III, 1890, X, 53). У оба је само Симеонова биографија.

Доментијаново дело о Сави очевидно је потиснуто Теодосијевом прерадом, од које је досад у науци набројано преко двадесет српских рукописа, поред низа рукописа руске рецензије (Историски часопис IV, 27), Један податак који смо нашли у хиландарском рукопису бр. 165 показује да је оно ипак у XIV веку употребљавано и у литургијичне сврхе.

Тај је рукопис Типик Саве Јерусалимског (у штампаном опису Саве Хиландарца 1897, 22 под бр. 28). На пергаменту је. Да се лако датирати. У њему се, под 24 децембром, прописује да се желе „многа лета“ „благоверному и богом државному и

светому цару нашему Стефану“, а бележи се да треба и „краља славит и игумна“ (л. 61 а). Одатле излази да је рукопис писан између 1346 и 1355 год., у доба кад је Стефан Душан био цар, а његов син Урош, као престолонаследник, носио краљевску титулу. Рукопис је постао у неком манастиру, или је њему бар намењен, како се закључује по помену игумана. Најпре треба мислити на манастир Милешеву. Под 11 новембром бележи се „памет“ краља Стефана Владислава, за кога се каже да је милешевски ктитор. Та се белешка, истина, продужује и садржи „памет“ краља Стефана Уроша (III), за кога се наглашава да је дечански ктитор (л. 45 а). Разлика ипак постоји. Док је Владисављев помен записан црвеним словима, дотле је за помен Дечанског употребљено црно мастило. Под 29 октобром је „памет“ краља Уроша (II, Милутина), са напоменом да је он у Бањској (л. 40 б). О празновању преноса Савиних моштију (6 маја) има посебна белешка, са упутством да је Служба онаква као под 14 јануаром (л. 104 б). Треба још истаћи да под 13 јануаром пише: „Подобно јест и сије расмотрити еклисијарху: рече апостол Павле, по потребе и закону бивајет преложеније. Јако в 14 дн јест памет светаго и великаго архијереја Христова Сави, архијепскопа србскаго, ... в 13 (јануар) отдавајет се празнику“ (л. 76а—76б). Та је напомена стављена баш због тог „оданија“ Богојављења, којим се завршавају дани „попразнства“. На „оданије“ богојављенско, по црквеним прописима, не може бити самосталне службе појединим свецима. О премештању код нас богојављенског „оданија“ због Савиног празника в. Д. Анастасијевић, Богословље XI (1936) 258, 260—263, 266, 272, 274, који се позива и на напомену из хиландарског рукописа (њу узима из књиге Дмитријевског о типцима, II, 1917). Под 14 јануаром, у упутству о Савиној служби, налазе се она два стиха са сликом коју је објавио В. Ћоровић у чланку „Стари стихови о Св. Сави“ (Богословље X, 1935, 118 — позива се на рукописни опис Саве Хиландарца, у коме је Типик под бр. 212). За те стихове у Типику је назначено да су петого гласа. Само се за месец септембар у Типику наводи и словенски назив: „месец сектември рекоми руин (л. 176).

У упутству за Службу Симеону Немањи (под 13 фебруаром — л. 89а) стоји да се на јутрењу чита „в житији светаго Сави, јему же зачело глагољем: месеца фервара в 13. Слово светаго и богоноснаго отца нашего Сави, архијепскопа србскије земље, о престављенији светаго Симеона. Оче благослови. Обштеје

же и чајемо. Конац. Дајаније убогим“ (в. снимак). Да нису назначени почетак и крај тога Слова, могло би се мислити да је то неки посебни, досад непознат Савин спис. Овако је јасно да се мисли на Доментијаново дело о Сави. Текст који је одређен за читање почиње у Даничићевом издању (1865) на стр. 173 у трећем реду од горе („обште же јеју и чајемо...“), а завршава се на стр. 179 на самом крају трећег реда од доле („... не оскудејаше јему дајаније убогим“). Судаћи по једном месту у упутству (л. 90б), Служба Симеону Немањи није морала бити увек 13 фебруара, могла се померати: „Подобно јест ведети. Аште приспејет бити памет преподобному в свети пост, да будет служба в суботу. Аште ли близу в свети пост, прежде поста творим службу јего. Буди с расужденијем настојештаго“.

Тако смо дошли до податка да се Доментијаново дело употребљавало у литургијне сврхе у XIV веку, и то вероватно у Милешеву, у којој су почивале Савине мошти.

Ђорђе Сп. Радојичић

R é s u m é

Ђорђе Сп. Радојичић

L'oeuvre de Domentian dans la liturgie du XIV-ème siècle

La biographie de St. Sava (1175—1235), premier archevêque serbe et fondateur de l'Eglise serbe, écrite vers le milieu du XIII-ème siècle par Domentian, moine de Hilendar, fut entièrement remaniée par Teodosije, autre moine de Hilendar, vers la fin du même siècle. L'ouvrage remanié eut tôt fait de supplanter l'oeuvre de Domentian. On le voit nettement par le nombre de manuscrits qui nous sont parvenus, car, tandis que nous en avons quatre de l'ouvrage de Domentian, plus de vingt manuscrits en serbe et toute une [série en slavons russe de l'oeuvre de Teodosije nous ont été conservés.

On sait peu de chose au sujet de Domentian. A côté de ce qu'il nous raconte de lui-même dans le postfaces de ses oeuvres et dans ses oeuvres elles-mêmes (il nous a laissé également la biographie de Stefan Nemanja, fondateur de l'Etat féodal serbe), il nous est resté un document des plus intéressants relatif intervention en faveur d'un copiste de manuscrits serbes imberbe qu'on voulait expulser du Mont-Athos, où l'on n'admet ni les femmes, ni les hommes imberbes. Si nous ajoutons que le nom de Domentian est mentionné

dans le titre de l'oeuvre remaniée de Teodosije, nous aurons cité toutes les données dont nous disposons concernant ce littérateur serbe du Moyen-Age. C'est pourquoi, chaque nouveau détail sur sa personne et son oeuvre a son importance.

Au monastère de Hilandar, au Mont-Athos, on conserve un manuscrit serbe sur parchemin, écrit à l'époque où Stefan Dušan était tsar (1346—1355). C'est le Typicon de St. Sabas le Jérusolymitain, qui contient le rituel de la liturgie pour l'année entière. Au jour de la commémoration de la mort de Stefan Nemanja, c'est-à-dire du moine Siméon (13 février), il est prescrit de lire, au premier office du matin, un assez long chapitre de l'ouvrage de Domentian sur St. Sava, chapitre dans lequel on parle de la mort de Nemanja, puis comment il apparut en songe à Sava qui, après ce rêve, glorifia Nemanja et redoubla de zèle dans les pratiques de la vie monastique. Ce chapitre est nettement indiqué; on cite les mots par lesquels il commence et ceux de la fin.

Le manuscrit a été probablement rédigé à Mileševa, dans le monastère où reposaient les reliques de St. Sava. Il en résulterait qu'au XIV-ème siècle, on utilisa Domention à des fins liturgiques.

